

HANS ANTEN

Jaap Grave, *Zulk vertalen is een werk van liefde. Bemiddelaars van Nederlandstalige literatuur in Duitsland 1890-1914*. Nijmegen (Vantilt) 2001. 360 pp.

Toen Nederland en Vlaanderen in 1993 op de boekenbeurs van Frankfurt *Schwerpunkt* waren, brak de Nederlandstalige literatuur in Duitsland door, maar niet voor het eerst. Een eeuw eerder was er sprake van een vergelijkbare situatie in de literaire betrekkingen tussen het Duitse en het Nederlandse taalgebied. Tussen 1890 en het jaar dat de Eerste Wereldoorlog uitbrak, 1914, stond in Duitsland met name de nieuwste literatuur uit Nederland sterk in de belangstelling, zoals niet alleen uit de vele vertalingen blijkt, maar ook uit voorwoorden, toneelopvoeringen, overzichtswerken, bloemlezingen en talrijke recensies en artikelen in een groot aantal tijdschriften van uiteenlopende signatuur. Hoe dat proces van voorlichting, propaganda en distributie werkte, laat de neerlandicus en vertaler Frank Grave zien in zijn studie *Zulk vertalen is een werk van liefde*, waarop hij aan de universiteit van Gent promoveerde.

Het boek telt twee delen. Het eerste bevat twee introducerende hoofdstukken, waarin onder meer de politieke, culturele en maatschappelijke kaders worden geschetst waarbinnen een viertal prominente en representatieve personen hun bemiddelende literaire activiteiten in het Duitse Rijk ontplooiden. Het tweede deel is de kern van Graves studie en behelst de vier hoofdstukken die gewijd zijn aan deze ‘bemiddelaars’. Dat zijn Paul Raché, Wilhelm Spohr, Else Otten en Otto Hauser. Het boek wordt gecompliceerd met ruim honderd bladzijden met daarin de noten, lijsten van geraadpleegde tijdschriften en van publicaties van de vier protagonisten, een bibliografie en een personenregister.

In grote lijnen is de opzet van de hoofdstukken van deel 2 dezelfde. Zowel aan de hand van een omvangrijk corpus opstellen en besprekingen van de vertalers uit vele periodieken, als van veelal hier voor het eerst gepubliceerd archiefmateriaal, bijvoorbeeld correspondenties, schetst Grave een gedetailleerd panorama van de veelzijdige activiteiten op grond waarvan de vertalers terecht bemiddelaars worden genoemd. Naast het schrijven over Nederlandstalige literatuur in artikelen en kritieken onderhielden ze als een literair agent het contact tussen auteur en uitgever, verzorgden ze de publiciteit, organiseerden ze lezingen, probeerden toneelstukken bij theaters onder te brengen, zochten recensenten voor hun vertalingen en schrapten in voorkomende gevallen met toestemming van de schrijver die passages die ze voor het Duitse publiek ongeschikt achtten. Zo ging Couperus ermee akkoord

dat de vertaler de *Kleinmalerei* van zijn beschrijvingskunst supprimeerde teneinde tegemoet te komen aan een Duitse literaire behoefte aan beweging, gebeurtenis en handeling.

Pas in 1912 tekende Nederland de Berner Conventie, een verdrag dat de rechten van de schrijver in het buitenland beschermde. In het grootste deel van de door Grave behandelde periode kon de Nederlandse literatuur nog worden vertaald zonder de auteur daarvan op de hoogte te stellen of hem er een vergoeding voor te geven. Het is deze anarchistische omstandigheid die ertoe bijdroeg dat de contacten tussen Nederlandse schrijvers en hun Duitse vertalers nogal eens moeizame affaires werden die in het teken stonden van financiële kwesties. Meningsverschillen over contracten, declaraties, honoraria en tantièmes beheersen de royaal geciteerde fragmenten uit de briefwisselingen in hoge mate, wat in de regel weinig enerverende lectuur oplevert. Het is jammer dat Grave relatief veel aandacht besteedt aan de strategische en zakelijke kanten van de contacten waarvan het vertalen toch de essentie is, terwijl er nauwelijks wordt ingegaan op de aard en de kwaliteit van die vertalingen. Grave geeft daarover geen oordeel. Hij volstaat met het citeren van enkele poëtische uitspraken van de vertalers zelf en het signaleren van bijvoorbeeld enige positieve en negatieve reacties op de Multatuli-vertalingen van Spohr. Tegen het licht van zijn eigen evaluatieve terughoudendheid is Graves verwijt aan Jan Fontijn dat hij zich uitspreekt over de kwaliteit van Ottens Van Eeden-vertalingen zonder inhoudelijke argumentatie dan ook tamelijk ongerijmd.

Aan het slot van zijn studie benadrukt Grave de pluriformiteit van de posities van de vier bemiddelaars. En inderdaad: Grave overtuigt stellig in zijn beeld van een opmerkelijke diversiteit in hun ideologisch-politieke overtuigingen, in de motiveringen van hun werkzaamheden, in hun visie op de Nederlandse taal en cultuur. Zo vertaalde de liberaal Paul Raché werk van Couperus (onder andere *Noodlot* in 1892) en Heijermans als proeven van een nieuwe literatuur die brak met de onbeduidendheid die kenmerkend zou zijn voor de Nederlandse letterkunde na Vondel. De meer progressieve Wilhelm Spohr vertaalde Multatuli niet alleen uit wat hij noemde het Nederduits op grond van literair-esthetische overwegingen, maar vooral omdat hij in Multatuli's werk een voortzetting zag van zijn eigen politieke strijd tegen maatschappelijk onrecht en voor emancipatie van de zwakken. Voor de uiterst productieve Else Otten was vertalen haar broodwinning. Ideologische motieven liggen dan ook niet ten grondslag aan haar vertalingen van Couperus en Van Eeden. Niettemin zal de thematiek van de vrouwenemancipatie een rol hebben gespeeld bij haar vertaling van de ook in Duitsland in commerciële zin succesvolle feministische tendensroman *Hilda van Suylenburg* van Cécile Goedkoop-de Jong van Beek en Donk. Otto Hauser tenslotte, over wie Grave in 1998 in dit tijdschrift publiceerde (jaargang 3, p. 42-57), is met zijn biologische

rassentheorieën te beschouwen als een kwartiermaker van het nationaal-socialisme. Met behulp van criteria als haarkleur, schedelbouw, naam en godsdienst selecteerde hij de dichters wier werk hij vertaalde om er de superioriteit van het Noordse ras mee te bevestigen...

Universiteit Utrecht

Uit: *Nederlandse letterkunde* 7 (2002), p. 236-238.